

عوامل مؤثر بر سرمایه اجتماعی جوانان در ایران:

مرور دامنه و مرور ساختارمند

نازیلا یوسفی^{۱*}، سجاد اسماعیلی^۲، نرگس تبریزی^۳، فاطمه بابایی^۴

چکیده

زمینه و هدف: انقلاب اسلامی ایران، پیروزی و بالندگی خود را مدیون سرمایه‌های اجتماعی مردمی در کشور بوده است و در ادامه مسیر تأکید جدی بیانیه گام دوم انقلاب، به نقش جوانان با نشاط، فعال و جهادگر در عرصه‌های مختلف است. در این مطالعه به مرور مشکلات جوانان در، جامعه امروز ایران و سرمایه اجتماعی جوانان به عنوان یکی از پربسامدترین مشکلات مورد بررسی در مقالات قبلی، مورد مرور ساختارمند قرار گرفته است.

روش: در مرحله اول برای شناخت تنوع و ماهیت مطالعات به مرور دامنه برای ارزیابی اولیه گستره و تعداد مطالعات منتشر شده درخصوص مشکلات جوانان سپس مرور ساختارمند بر روی سرمایه اجتماعی جوانان انجام شد.

یافته‌ها: مطالعات مؤید سطح متوسط و پایین سرمایه اجتماعی در بین جوانان ایرانی است که در همه سطوح از سطح خانواده تا جامعه در حال کاهش بوده است. عوامل متنوعی بر سرمایه اجتماعی مؤثر بوده‌اند که ما در این مطالعه این عوامل را در چهار دسته: عوامل اقتصادی - اجتماعی، عوامل روان‌شناختی فردی، سبک زندگی، ساختارهای اجتماعی و شیوه حکمرانی تقسیم کرده و عوامل تقویت‌کننده و تضعیف‌کننده در هر دسته را شرح داده‌ایم.

نتیجه‌گیری: سرمایه اجتماعی باید پیوسته در جامعه باز تولید شود وگرنه شاهد کاهش آن خواهیم بود. برنامه‌ریزی مستمر برای رفع موانع بازتولید و انباشت سرمایه اجتماعی در کشور از سطح خانواده تا سطح ملی با تقویت عوامل مؤثر می‌تواند تسهیل‌کننده حرکت به سوی اهداف توسعه در کشور باشد.

کلید واژه‌ها: ایران، جوانان، سرمایه اجتماعی

مقدمه

قرار گرفته‌اند(۱). این الگو گرچه در فرهنگ غربی ممکن است نوظهور به نظر آید ولی این امر در فرهنگ اسلامی سابقه‌ای طولانی دارد. چنانچه از رسول اکرم (ص) روایات متعددی درخصوص سپردن مسئولیت‌های حساس به جوانان، مانند اسامه بن زید هجده ساله برجا مانده است(۱).

دشمن از طریق تهاجم فرهنگی، ایجاد تشکیک در بنیان‌های ارزشی، سلب اعتماد از شخصیت‌های دینی و مسئولان اجرایی، ایجاد فاصله بین نسل جوان و نسل پیشین انقلاب، تخریب بنیان خانواده و در نهایت اشاعه یأس و ناامیدی نسبت به آینده سعی در سرکوب این نیروی ارزشمند در کشور دارد(۱).

این اقدامات با سلب اعتماد و ایجاد احساسات منفی باعث بریده شدن پیوندهای ذهنی جوانان با کشور خود و در ادامه گسست پیوندهای عینی میان آن‌ها با جامعه خود می‌شود که اگر در شکل ظاهری آن منجر به

از جوان تعاریف متعدد و متفاوتی بیان شده که مبنای اغلب آن‌ها سن و سال و مسائل جمعیت شناختی است(۱). براساس تعریف سازمان ملل جوان، فردی بین ۱۵ تا ۲۴ سال است. اما این محدوده در کشورهای مختلف متفاوت است. در جمع‌بندی نظریات مختلف می‌توان گفت که جوان فردی است که در محدوده ۱۵ تا ۳۵ سال قرار دارد و دارای ویژگی‌های جسمانی و الگوهای رفتاری خاص می‌باشد(۲). در سال‌های اخیر به دلیل توجه بیشتر جوامع به سرمایه انسانی، انسان‌ها و به‌ویژه جوانان در مسئله توسعه و تحولات جوامع بشری، نقش محوری یافته و جوانان به عنوان بخشی از جمعیت هر جامعه که از توان و بالندگی بیشتری در مقایسه با دیگر بخش‌های جمعیتی برخوردار هستند در مطالعات اجتماعی بسیار مورد توجه

۱. * نویسنده مسئول: استادیار گروه اقتصاد و مدیریت دارو، دانشکده داروسازی، دانشگاه علوم پزشکی شهید بهشتی

۲. دستیار گروه اقتصاد و مدیریت دارو، دانشکده داروسازی، دانشگاه علوم پزشکی شهید بهشتی

۳. استادیار دکترای تخصصی پزشکی اجتماعی فرهنگستان علوم پزشکی

دوستان و آشنایان، اعتماد تعمیم یافته و اعتماد نهادی است (۸) که می تواند ابزاری اساسی با قابلیت و کارایی بالا در تبیین و توضیح مسائل و مشکلات از جمله آسیب های اجتماعی و راه حل مشکلات اجتماعی باشد (۱۰).

سرمایه اجتماعی باید پیوسته باز تولید شود و گرنه کاهش یافته و فرایندهای اجتماعی را دچار مشکل خواهد کرد. در جامعه ایران، بر اثر تاریخی پر آشوب و استبدادی و عدم وجود مجال کافی برای تمرین دموکراسی و بسط حوزه های عمومی، فرصت های ایجاد و به فعلیت در آمدن رفتارهای دیگر خواهانه و داوطلبانه شهروندی به خوبی تقویت نشده و انباشت سرمایه اجتماعی در مقاطع مختلف تاریخی اتفاق نیفتاده است و با ظهور و بروز مقطعی آن ها، انباشت مستمری از این سرمایه که منجر به فرایند مؤثر و پایداری از توسعه سرمایه اجتماعی در جامعه شود به سختی قابل باز شناسی است (۱۱). گرچه کشور در دهه های اخیر شاهد صحنه های بی بدیلی از سرمایه اجتماعی در مبارزات مردمی بر علیه رژیم پهلوی و هشت سال دفاع مقدس در جنگ تحمیلی بوده است. و این موضوع همواره مورد توجه مسئولان بوده است و همواره، سرمایه مردمی در کشور به عنوان اصلی ترین سرمایه نظام اسلامی بیان شده است؛ اما برای انباشت و باز تولید مستمر این سرمایه در کشور برنامه ریزی مناسبی انجام نشده است.

انقلاب اسلامی ایران، پیروزی و بالندگی خود را مدیون سرمایه های اجتماعی مردمی در کشور است و در ادامه ی مسیر خود نیز توجه ویژه به سرمایه های اجتماعی، خصوصاً سرمایه اجتماعی جوانان دارد و تأکید جدی رهبر انقلاب در بیانیه گام دوم انقلاب، به جوانان فعال و جهادگر در عرصه های مختلف برای توسعه و گسترش علم و پژوهش، معنویت و اخلاق، اقتصاد، عدالت و مبارزه با فساد، استقلال و آزادی، عزت ملی و روابط خارجی و مرزبندی با دشمن می باشد (۱۲).

در این مطالعه به مرور مشکلات جوانان در جامعه امروز ایران بر اساس مرور متون پرداخته شد و سرمایه اجتماعی جوانان به عنوان یکی از پر بسامدترین مشکلات مورد بررسی در مقالات قبلی، مورد مرور نظام مند قرار گرفت تا وضعیت فعلی سرمایه اجتماعی جوانان بررسی و راهکارهای ارتقای آن پیشنهاد شود.

روش

مرور دامنه

از آنجا که مشکلات جوانان، دارای دامنه گسترده ای است و مقالات منتشر شده در این زمینه به طیف وسیعی از مشکلات پرداخته اند، در مرحله اول به مرور دامنه^۱ (۱۳) برای ارزیابی اولیه گستره مطالعات منتشر شده و شناخت تنوع و ماهیت مطالعات در خصوص مشکلات جوانان تا نوامبر ۲۰۱۹ میلادی پرداخته شد.

مهاجرت از کشور نیز نشود، آن ها را نسبت به ایفای مسئولیت های اجتماعی، خصوصاً از نوع داوطلبانه، کم انگیزه خواهد کرد. این پیوندهای عینی و ذهنی در تعریف پاکستون، سرمایه اجتماعی نام دارد (۳) و شاید بتوان گفت که مهم ترین سرمایه برای رشد و توسعه یک کشور است.

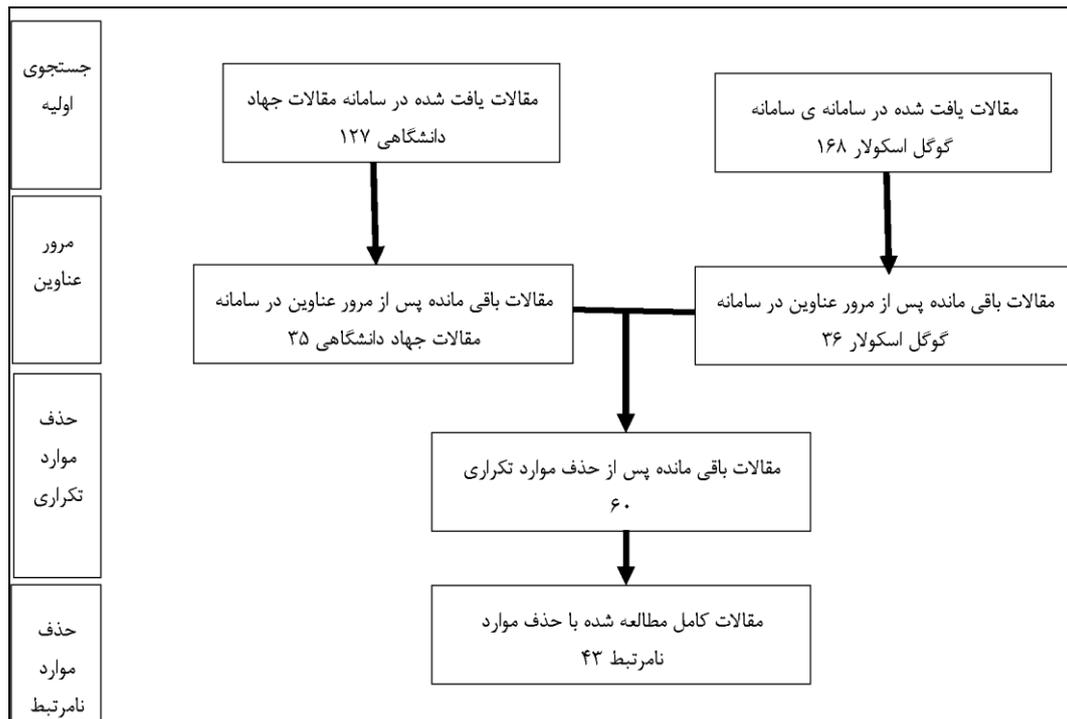
پوتنام، سرمایه اجتماعی را مجموعه ای از مفاهیمی مانند اعتماد، هنجارها و شبکه ها می داند که موجب برقراری ارتباط و مشارکت بهینه اعضای یک اجتماع و هم افزایی (۴) می شود و در نهایت، منافع متقابل آنان را تأمین خواهد کرد. او سرمایه اجتماعی را وسیله ای برای رسیدن به توسعه سیاسی و اجتماعی در نظام های مختلف سیاسی می داند و تأکید عمده اش بر مفهوم اعتماد است (۵). پیر بوردیو، سرمایه اجتماعی را شکلی از سرمایه می داند که به ارتباطات و مشارکت اعضای یک سازمان توجه دارد و می تواند همراه با سرمایه فرهنگی، ابزاری برای رسیدن به سرمایه های اقتصادی باشد. بوردیو سرمایه اجتماعی را مجموعه منافع بالفعل و بالقوه ای می داند که با عضویت در شبکه پایداری از روابط، در دسترس فرد قرار می گیرد و خدمات متقابل را میسر می کند (۶).

از نظر پاتنام، سرمایه اجتماعی شامل: اعتماد، هنجارها و شبکه های است که همکاری برای منافع متقابل را تسهیل می کند (۶). فوکویاما اشتراک اعضای گروه در مجموعه ای از هنجارهای غیر رسمی که باعث ترویج همکاری بین دو یا چند فرد می شود را سرمایه اجتماعی می داند (۶) و در بیان کلمن، سرمایه اجتماعی جنبه هایی از ساختار اجتماعی است که کنشگران از آن ها به عنوان منبعی برای رسیدن به منافعشان استفاده می کنند. به نظر او سرمایه اجتماعی شامل سه جزء ساختاری، دسترسی و جهت گیری کنش است که دسترسی و استفاده از منابع نهفته در شبکه های اجتماعی با کنش های هدفمند را میسر می سازد (۶).

سرمایه اجتماعی شامل ارتباطات فردی و سازمانی است (۷) که کنش های خاصی را در ساختار اجتماعی تسهیل می کند (۸). عناصر اصلی سرمایه اجتماعی تعهد و اعتماد دوجانبه، ارزش های مشترک میان افراد، احساس مالکیت و داد و ستد اجتماعی میان آنان است (۹). باین و هیگس در سال ۱۹۹۸ سرمایه اجتماعی را به دو جز رفتاری/ کنشی (سرمایه اجتماعی ساختاری) و شناختی/ ادراکی (سرمایه اجتماعی شناختی) تقسیم می کند. به طور کلی دو رهیافت متمایز از هم و در عین حال سودمند نظری در خصوص سرمایه اجتماعی وجود دارد. یکی رهیافت فردمحور که بیشتر بر اندیشه بوردیو نزدیک است و توزیع سرمایه اجتماعی را نابرابر و اغلب قشر بندی شده می داند و دیگری رهیافت اجتماع محور که ارتباط تنگاتنگی با اندیشه پاتنام دارد و معتقد است که سرمایه اجتماعی برخلاف دیگر انواع سرمایه عمدتاً غیر فردی است و در شکل گیری روابط بین افراد و گروه ها خود را نشان می دهد (۶).

سرمایه اجتماعی شامل هنجارها، کیفیت روابط اجتماعی و اعتماد به

1. Scoping review

شکل ۱- نمودار پریسما (PRISMA) جستجوی مقالات

واژه‌های «سرمایه اجتماعی» و «جوان یا جوانان» و «ایران» در گوگل اسکولار^۱ و سامانه مقالات جهاد دانشگاهی^۲ به زبان فارسی در تاریخ ۲۰۱۹/۱۱/۸ انجام شد. در این جستجو، ابتدا با کلید واژه‌های "جوان" و "ایران" و "مشکل" در گوگل اسکولار ۱۷۲۰۰ مقاله استخراج شد که تعداد زیادی از آن‌ها نامرتبط با موضوع تحقیق بودند. مقالات در چند مرحله از نظر عنوان، خلاصه و محتوا مورد بررسی قرار گرفتند و پس از حذف مقالات نامرتبط با مشکلات اجتماعی جوانان، ۶۸ مقاله در مطالعه باقی ماند. برای تحلیل نتایج از روش تحلیل محتوا^۳ استفاده شد و به هر عنوان یک کد مفهومی، با فرض اینکه از هر مقاله ممکن است بیش از یک کد استخراج شود، اختصاص داده شد. سپس بر روی نتیجه این مرحله، مرور ساختارمند به شرح زیر انجام شد.

بنابراین، جستجوی ساختارمندی در بانک‌های اطلاعاتی گوگل اسکولار^۱ و سامانه مقالات جهاد دانشگاهی^۲ به زبان فارسی در تاریخ ۲۰۱۹/۱۱/۸ انجام شد. در این جستجو، ابتدا با کلید واژه‌های "جوان" و "ایران" و "مشکل" در گوگل اسکولار ۱۷۲۰۰ مقاله استخراج شد که تعداد زیادی از آن‌ها نامرتبط با موضوع تحقیق بودند. مقالات در چند مرحله از نظر عنوان، خلاصه و محتوا مورد بررسی قرار گرفتند و پس از حذف مقالات نامرتبط با مشکلات اجتماعی جوانان، ۶۸ مقاله در مطالعه باقی ماند. برای تحلیل نتایج از روش تحلیل محتوا^۳ استفاده شد و به هر عنوان یک کد مفهومی، با فرض اینکه از هر مقاله ممکن است بیش از یک کد استخراج شود، اختصاص داده شد. سپس بر روی نتیجه این مرحله، مرور ساختارمند به شرح زیر انجام شد.

مرور ساختارمند

در مرور ساختارمند^۴، از برخی از الزامات مرور نظام‌مند^۵ مانند جستجو به همه زبان‌ها و یا بررسی مقالات توسط دو محقق صرف‌نظر می‌شود اما همچنان جستجوی مقالات به صورت ساختارمند انجام می‌شود تا در زمان کوتاه‌تر و با هزینه کمتری به مرور مقالات در یک حوزه پرداخته شود (۱۴) در مطالعه حاضر، در آبان ماه ۱۳۹۸ یک مرور ساختارمند با استفاده از کلید

نتایج

یافته‌های مرور دامنه

به موضوعات استخراج شده از مقالات، ۲۳ کد اولیه اختصاص داده شد که در ادامه کدهای مشابه درهم ادغام و ۸ مقوله اصلی مندرج در جدول ۱ استخراج شد.

1. Google scholar
4. Systematize review

2. SID
5. Systematic review

3. Content Analysis

جدول ۱- مقوله‌های اصلی موضوعات پژوهشی منتشر شده در خصوص جوانان در دو سال گذشته به زبان فارسی

عنوان کد	تعداد تکرار در مقالات
سرمایه اجتماعی جوانان	۲۳
تأثیر شبکه‌های اجتماعی بر جوانان	۱۶
سبک زندگی جوانان	۱۱
ازدواج و رفتارهای جنسی	۱۰
میزان رضایتمندی جوانان	۵
سلامت روانی جوانان	۴
اشتغال جوانان	۲
مهاجرت جوانان	۲

در بین ۸ مقوله اصلی استخراج شده، چنانچه در جدول ۱ نشان داده شده است، پرتکرارترین مقوله، موضوع «سرمایه اجتماعی جوانان» در کشور است که با توجه به ارتباط این موضوع به توصیه مقام عظامی ولایت در بیانیه گام دوم مبنی بر استفاده از جوان به عنوان مهم‌ترین سرمایه انسانی کشور برای ادامه باشکوه‌تر مسیر انقلاب و با توجه به تمایل فرهنگستان علوم پزشکی به فعال کردن جوانان در حوزه سلامت، در ادامه، مرور ساختارمندی در خصوص سرمایه اجتماعی جوانان در کشور و عوامل مؤثر بر آن انجام شد.

یافته‌های مرور ساختارمند

در تمام تعاریف متنوعی که از سرمایه اجتماعی در مقالات ارائه شده است، بر دو ویژگی مشترک برساخت اجتماعی و تسهیل کنش‌های معین افراد درون ساختار تأکید دارند. تعریف اول، بر اهمیت دسترسی به پیوندهای اجتماعی متنوع و با قوت متفاوت و دسترسی به منابع حمایتی متنوع تأکید دارد و تعریف دوم، سرمایه اجتماعی بر پیوند هنجارهای اعتماد با مقیاس عمل جمعی و همبستگی گروهی می‌پردازد (۱۵).

از دیدگاه کلان سرمایه اجتماعی معطوف به تفهیم نقش هنجارها و فرمان‌های درون شبکه‌ای اجتماع است که منبعی برای نیل به سرمایه انسانی را به وجود می‌آورد. از نظر بوردیو سرمایه اجتماعی انباشت منافع بالفعل و بالقوه‌ای است که مربوط به داشتن شبکه‌ای نسبتاً پایدار از روابط کم‌وبیش نهادی شده از آشنایی و شناخت متقابل است (۱۶). ابعاد سرمایه اجتماعی، پنج بعد مشارکت اجتماعی، آگاهی اجتماعی، اعتماد اجتماعی، حمایت اجتماعی و انسجام اجتماعی است (۱۷).

فوکومویا شاخص سرمایه اجتماعی را اعتماد، برابری، قانون‌مداری، عضویت در گروه‌ها و فعالیت‌های اجتماعی، سطح بالای دانش عمومی، آموزش‌های حرفه‌ای گسترده و عمومی و موفقیت‌های علمی و پژوهشی می‌داند (۱۸).

افه و فوش؛ اعتماد، آگاهی و توجه به حوزه‌های عمومی، سیاسی، اجتماعی و مشارکت‌های انجمنی را به عنوان عناصر مفهومی سرمایه اجتماعی دیده‌اند (۸).

ایوا کاکس سرمایه اجتماعی را وجود پویای بین مردم تعریف می‌کند که شبکه‌ها، هنجارها و اعتماد اجتماعی را منجر می‌شوند و هماهنگی و تعامل را برای کنش متقابل تسهیل می‌کنند. از نظر فوکویاما، سرمایه اجتماعی را می‌توان به عنوان مجموعه‌ای از ارزش‌ها یا هنجارهای غیررسمی تعریف کرد که اعضای یک گروه همگی بدان‌ها باور دارند و همکاری بین آنان را ممکن می‌سازد. (۱۹). به عقیده پانتام انگیزه اصلی سرمایه اجتماعی، خانواده، دوستان، همکاران، آشنایان و همسایگان به عنوان دارایی است که در مواقع بحرانی و ضروری به کار می‌آید (۱۷). و سرمایه اجتماعی پایین منجر به انزوای اجتماعی و اعتماد پایین مردم می‌شود (۴).

از نظر هانی فام منظور از سرمایه اجتماعی، سرمایه و منابعی است که افراد گروه‌ها از طریق پیوند با یکدیگر می‌توانند به دست آورند و شامل دارایی‌هایی است که در زندگی روزانه افراد وجود دارند مانند حسن تفاهم، رفاقت و دوستی، احساس همدردی و روابط اجتماعی در بین افراد و خانواده‌هایی که یک واحد اجتماعی را تشکیل می‌دهند (۲۰).

سرمایه اجتماعی از نظر بوردیو بر تعهدات و ارتباطات اجتماعی مبتنی است. عضویت در یک گروه برای هر یک از اعضایش از طریق حمایت یک سرمایه جمعی صلاحیتی فراهم می‌کند که آنان را مستحق اعتبار به معانی مختلف کلمه می‌کند (۲۰).

سرمایه اجتماعی به عنوان منبعی برای تسهیل کنش جمعی تلقی می‌شود و این منبع، علاوه بر آگاهی و توجه نسبت به امور عمومی اجتماعی - سیاسی (شناخت)، یعنی آگاهی که موجب علاقمندی و دل‌نگرانی است، شامل اعتماد (اعتماد عمومی یا تعمیم‌یافته و اعتماد نهادی - مدنی)، هنجارها و یا رفتارهای معامله متقابل (همیاری)، که در درون شبکه‌های اجتماعی عمل می‌کنند و عناصر ساختاری شبکه‌ها و مشارکت می‌شود. در این تعریف سرمایه اجتماعی دو بعد دارد: بعد ذهنی/شناختی (شامل: اعتماد عمومی، اعتماد نهادی و آگاهی و توجه به امور عمومی، سیاسی یا اجتماعی) و بعد رفتاری/مشارکتی (شامل: مشارکت خیریه‌ای، مشارکت مذهبی و مشارکت همیارانه) است (۲۱). همچنین سرمایه اجتماعی را می‌توان در سه سطح خرد، میانی و کلان از سطح خانوار تا سطوح کلان اجتماعی بررسی کرد (۶).

متأسفانه آمار و گزارش‌های رسمی در خصوص وضعیت سرمایه اجتماعی جوانان در کشور منتشر نشده است؛ اما مطالعات منفرد بسیاری در شهرها و استان‌های مختلف کشور در این خصوص انجام شده است. اغلب این مطالعات، سرمایه اجتماعی جوانان را پایین رو به متوسط ارزیابی می‌کنند و ضعف سرمایه اجتماعی در میان جوانان به‌ویژه در بعد

چنانچه در جدول ۲ نشان داده شده است، عوامل متنوعی بر تقویت یا تضعیف سرمایه اجتماعی مؤثر می باشند. ما در این مطالعه این عوامل متعدد و متنوع را در چهار دسته کلی عوامل تقویت کننده و تضعیف کننده به شرح زیر طبقه بندی کرده ایم.

عوامل اقتصادی - اجتماعی

شرایط اقتصادی اجتماعی بالاتر باعث افزایش سرمایه اجتماعی می شود به گونه ای که اثر مثبت شغل مناسب پدر (۲۰)، سکونت در شهرهای بزرگ (۸)، داشتن شغل (۲۰) (۸)، بالا بودن سطح اقتصادی اجتماعی (۸، ۲۹) در مطالعات به اثبات رسیده است. البته در مورد این اثر افزایش تا سطح تحصیلات کارشناسی افزایشی و بعد آن کاهش نشان داده شده است (۲۰). برخلاف عوامل فوق، بیکاری (۲۰) رابطه مستقیم و معناداری با کاهش سرمایه اجتماعی دارد و تحصیل در مدارس غیرانتفاعی (۲۶) نیز سرمایه اجتماعی پایین تری را برای جوانان به همراه داشته است. همچنین مطالعات نشان می دهند که جنسیت بر سرمایه اجتماعی مؤثر بوده (۲۰) و مردان از نظر سرمایه اجتماعی، میانگین بیشتری را به خود اختصاص داده اند. همچنین جوانانی که میزان بیشتری از وقت خود را با رسانه ها می گذرانند، از میزان سرمایه اجتماعی بیشتری برخوردار می باشند. در نهایت جوانان خانواده هایی که یکی از اعضای خانواده به صورت فعال به حل مشکلات اجتماعی مبادرت می ورزد، سرمایه اجتماعی بالاتری دارند (۸). اثر مثبت دین داری فرد (۸، ۲۰، ۲۶، ۲۸) و همچنین دین داری خانواده (۲۶) در مطالعات متعدد بر افزایش سرمایه اجتماعی نشان داده شده است. برخلاف تصور، ازدواج باعث کاهش سرمایه اجتماعی شده و این سرمایه جوانان مجرد بیشتر از متأهلان است (۲۰). و این امر با افزایش سن تشدید شده و سرمایه اجتماعی رو به کاهش می رود (۸).

هویت اجتماعی (۲۴) مناسب در سطوح مختلف یعنی هویت جمعی غالب (ملی، مذهبی، قومی) (۲۰) باعث تقویت سرمایه اجتماعی است. چنانچه تعلق به برخی قومیت ها مثل بلوچ و ترکمن (۲۰) افزایش سرمایه اجتماعی را در مطالعات نشان داده است. برعکس مهاجرت از روستاها به شهرهای بزرگ (۲۰)، منجر به بیگانگی اجتماعی (۲۶) و کاهش سرمایه اجتماعی است.

عوامل روان شناختی فردی

علاوه بر عواملی که در پیرامون هرکس بر میزان سرمایه اجتماعی تأثیر گذار است، ویژگی های روان شناختی فردی انسان ها نیز بر میزان این سرمایه تأثیر گذار است. چنانچه افراد در شرایط یکسان، واکنش های متفاوتی را در خصوص جامعه از خود نشان می دهند. افراد دارای انسجام هنجاری (۲۶)، خوش بین به آینده (۲۰)، با پنداشت وجود عدالت در حکمرانی (۲۰)، با احساس دانایی و قدرت (۲۰)، باورهای عمیق به

روابط انجمنی و اعتماد به ناآشنایان و مسئولان را در کاهش مشارکت آن ها در امور اجتماعی تأیید می کنند (۲۰). پژوهش ها، اغلب گویای سطح پایینی از سرمایه اجتماعی در میان جوانان و کاهش آن به ویژه طی چند دهه اخیر هستند و این می تواند فرصت بر خورداری از جمعیت جوان را به تهدیدی جدی برای کشور بدل سازد (۲۲). در حال حاضر، سرمایه اجتماعی نسل جوان پایین تر از نسل قبلی است و طی سال های اخیر فرسایش شدیدی در سرمایه اجتماعی جوانان هم در درون خانواده و هم در بیرون آن رخ داده است (۴).

مطالعه انجام شده در شهر شیراز مؤید پایین بودن سرمایه اجتماعی جوانان خصوصاً در بعد هنجارها و اعتماد است که این امر باعث نزول عینی سطح مشارکت اجتماعی جوانان در آن شهر شده است (۲۳). در مطالعه ای در شهر ارسنجان، سطح سرمایه اجتماعی در میان جوانان ۱۸ تا ۳۵ ساله این شهر را پایین نشان داده شده است (۲۴). و این سرمایه در جوانان تهرانی در حد متوسط برآورد شده است (۲۵). مطالعه انجام شده در شهر مشهد سرمایه اجتماعی جوانان را متوسط ارزیابی کرده است و نشان داده است که پایین بودن سرمایه اجتماعی با عدم آگاهی از حقوق اساسی در ارتباط بوده و این هردو می تواند تعقیب و دستیابی به اهداف مشترک را کند کرده و هزینه های عمل را افزایش دهد (۲۶). بررسی میزان سرمایه اجتماعی در جوانان ۱۵ تا ۲۹ ساله بوشهر هم نشان می دهد که ۴/۱۷ درصد از افراد مورد بررسی سطح سرمایه اجتماعی شان پایین و ۵۷ درصد در سطح متوسط است (۵).

گسترش سطح اعتماد پایین تعمیم یافته در میان جوانان و عدم عضویت آن ها در گروه های داوطلبانه اجتماعی، نشان می دهد که سرمایه اجتماعی در ایران به صورت کلی روند نزولی دارد (۲۷). بررسی انجام شده بر روی سرمایه اجتماعی جوانان از سال ۱۳۴۵ به بعد این روند نزولی را نشان می دهد. در میان مؤلفه های مربوط به سرمایه اجتماعی، میزان اعتماد به خانواده، نظام سیاسی و میزان ارتباطات اجتماعی بالا و میزان اعتماد به نهادهای سیاسی متوسط و اعتماد به کنشگران سیاسی پایین است (۲۳). همچنین مطالعه انجام شده در استان ایلام با ارزیابی میانگین نمره عناصر مفهومی سرمایه اجتماعی شامل مشارکت غیررسمی (همیارانه و خیریه ای و مذهبی)، مشارکت رسمی اعتماد (حوزه عمومی، غیررسمی و نهادی) به عنوان شاخص اندازه گیری، روند فرسایشی سرمایه اجتماعی موجود در ایران برای جوانان طی چند دهه اخیر، هم در درون و هم بیرون از خانواده را نشان می دهد و اذعان دارد که این فرسایش توأم با رشد فردگرایی و تقدم مصالح فردی بر منافع جمعی بوده است (۸).

با توجه به آنچه تاکنون گفته شد، در جدول ۲ به عوامل مؤثر بر سرمایه اجتماعی در کشور پرداخته و نشان داده ایم که در جامعه ما براساس مطالعات قبلی، چه عواملی منجر به افزایش سرمایه اجتماعی جوانان و چه عواملی منجر به کاهش آن شده است.

جدول ۲- عوامل مؤثر بر سرمایه اجتماعی جوانان

عواملی که منجر به افزایش سرمایه اجتماعی می‌شود	عواملی که منجر به کاهش سرمایه اجتماعی می‌شود
* عوامل اقتصادی - اجتماعی مانند (۲۹) - ایجاد هویت اجتماعی (۲۴) در سه سطح ملی، مذهبی و قومی (۲۰) - وضعیت خانوادگی مانند شغل پدر (۲۰) - سکونت در شهرهای بزرگ (۸) - سطح تحصیلات (تا لیسانس) (۲۰) - داشتن شغل (۲۰) (۸) - جنسیت (مرد) (۲۰) (۸) - افزایش میزان دین‌داری فردی و خانوادگی (۲۰) (۲۸) (۸) (۲۶) - سن کمتر (۸)	* عوامل اقتصادی - اجتماعی مانند - مهاجرت (۲۰) - بیگانگی اجتماعی (۲۶) - بیکاری (۲۰) - تاهل (۲۰) - تحصیل در مدارس غیرانتفاعی (۲۶)
* عوامل روانشناختی فردی مانند - خوش‌بینی به آینده (۲۰) - پنداشت بر وجود عدالت در حکمرانی (۲۰) - احساس دانایی (۲۰) - احساس ارزشمندی و تعلق به جامعه (۲۰) - احساس قدرت (۲۰) - احساس هویت جمعی و گروهی (۳۰) - احساس وجود تصویری مشترک از آینده (۳۰) - ارزش‌های فرا مادی (۳۰) - شخصیت اجتماعی پیشرفته والدین (۳۱) - انسجام هنجاری (۲۶)	* عوامل روانشناختی فردی مانند - تقدیر گرایی (۲۳) - عدم نوگرایی (۲۳) - اعتقاد به شانس و اقبال (تقدیر گرایی) (۲۰)
* سبک زندگی مانند - پیگیری اخبار کشور (۲۰) - بالا بودن روابط اجتماعی (۲۰) - ارتباط با افراد، گروه‌ها، نهادها و سازمان‌ها (۲۰) - گرایش به دموکراسی (۲۰) - اعتماد متقابل؛ تعامل اجتماعی متقابل در گروه‌های اجتماعی (۱۸) - حضور مستمر در کلوب‌ها؛ استفاده از مطبوعات (۱۶) - استفاده از رسانه‌های جمعی و اینترنت (۳۲) (۸) (۲۶) - دسترسی به شبکه‌های روابط شخصی و اجتماعی (۳۰) (۳۱) - بالا بودن مشارکت اجتماعی والدین (۳۰) (۸) - شرکت در فعالیت‌های ورزشی (۳۳) خصوصاً در آقایان (۳۴)	* سبک زندگی مانند - گرایش بالا به خانواده (۲۳) - رفتارهای پر خطر (۱۷) - قرار گرفتن در معرض خطرات تکنولوژی و رسانه‌ها (۱۶) - استفاده از شبکه‌های اجتماعی (۳۵) - دیدن برنامه‌های ماهواره‌ای (۹) - دیدن تلویزیون به صورت حجیم و غیرانتخابی (۹) - اینترنت و شبکه‌های اجتماعی چون تیغی باعث کاهش سرمایه اجتماعی هم باشند (۳۶)
* ساختارهای اجتماعی و شیوه حکمرانی - همبستگی و یکپارچگی شبکه‌های اجتماعی (۷) - ثبات یا نظم در ساختار و سازمان اجتماعی (۷) - دسترسی مناسب به فرصت‌ها (۷)	* ساختارهای اجتماعی و شیوه حکمرانی - پایین بودن اعتماد اجتماعی (۲۳) - فردمحوری در سازمان‌ها (۲۳) - حاکمیت رابطه به جای ضابطه (۲۳)

سبک زندگی

از دهه ۱۹۸۰ با فرایند روبه فزونی «فردگرایی» از یک طرف و رشد طبقه متوسط جوامع و افزایش افراد تحصیل کرده‌ای که آشکارا به سوی اوقات فراغت، سرگرمی و مصرف گرایی داشتند، از سوی دیگر و نیز با افزایش بحث‌های دانشگاهی و علمی درباره پست مدرنیسم که ظهور ارزش‌ها، نگرش‌ها و سبک‌های زندگی جدید در آن نقشی اساسی دارد، مقوله سبک زندگی نیز وارد فاز جدیدی شد (۲).

به این عوامل در جدول ۱ اشاره شده است. در مورد استفاده از اینترنت لازم به ذکر است که نظرات متفاوتی وجود دارد. برخی معتقدند

ارزش‌های فرامادی (۳۰) نسبت به دیگران دارای سرمایه اجتماعی بالاتری می‌باشند. وجود احساساتی چون احساس ارزشمندی و تعلق به جامعه (۲۰)، احساس هویت جمعی و گروهی (۳۰) می‌تواند سرمایه اجتماعی را در افراد افزایش دهد. احساس وجود تصویری مشترک از آینده (۳۰) در بین فرد با دیگران و همچنین داشتن والدینی با شخصیت اجتماعی پیشرفته (۳۱) از عوامل تأثیرگذار مثبت بر سرمایه اجتماعی می‌باشد. در حالی که انسان‌های تقدیرگرا (۲۳) و معتقد به شانس و اقبال (۲۰) و غیرنوگرا (۲۳) از سرمایه اجتماعی پایین‌تری برخوردارند (۸).

می‌دهد بر زندگی فردی و خانوادگی نیز مؤثر است (۲۵). با افزایش سرمایه اجتماعی، افراد به واسطه تعلق شان به یک گروه اجتماعی به منابع ملموسی همچون پول، مسکن، شغل، حمایت اجتماعی و همچنین امکانات غیرملموسی همچون اطلاعات مفید، مشاوره فکری و آرامش روحی دسترسی پیدا می‌کنند (۳۱).

سطح شادکامی جوانان به صورت مثبت تحت تأثیر افزایش کار داوطلبانه، تعاملات اجتماعی غیررسمی، تعاملات اجتماعی عام و اعتماد نهادی یعنی سرمایه اجتماعی است و افزایش سرمایه اجتماعی می‌تواند یکی از عوامل تأثیرگذار بر افزایش نشاط و شادابی در جامعه باشد (۴). موضوع نشاط در جامعه که در بیانیه ی گام دوم انقلاب نیز به آن اشاره شده است، چنان حائز اهمیت است که سازمان ملل از سال ۲۰۰۰ برای تعیین سطح توسعه‌یافتگی کشورها معیارهای نشاط، امید به آینده، خشنودی و رضایتمندی را وارد محاسبات خود کرده است (۲۲). متأسفانه، بررسی‌ها حاکی از رتبه پایین ایران از نظر شادی و نشاط است چنانچه براساس گزارش مرکز آمار ایران در سال ۹۰، جایگاه ایران از بین ۶۹ کشور به لحاظ سطح شادمانی در پیمایش ارزش‌های انگلهارت در رتبه ۶۱ بوده که این موضوع با توجه به جوان بودن جمعیت کشور بیشتر قابل توجه است (۲۲).

سرمایه اجتماعی، مشارکت داوطلبانه، مشارکت انجمنی و کنش‌های یاری‌گرانه (۳۹) که از نیازهای انکارناپذیر جامعه ما خصوصاً در نسل جوان است را در پی خواهد داشت. افزایش سرمایه اجتماعی حتی می‌تواند از طریق ارزش‌آفرینی در شبکه‌های اجتماعی منجر به کارآفرینی شود (۷) و توجه سیاست‌گذاران به توسعه و تشویق شبکه‌سازی اجتماعی می‌تواند از راه‌های توسعه کارآفرینی و کاهش بیکاری باشد (۷).

سرمایه اجتماعی بالا رشد کیفیت آموزشی و پژوهشی (۲۱) را به دنبال داشته و منجر به افزایش کارایی نیروی انسانی خواهد بود (۸). تجارب بانک جهانی نشان داده است که سرمایه اجتماعی تأثیر قابل توجهی بر اقتصاد و توسعه کشورهای مختلف دارد (۳۸) و هرچه سرمایه اجتماعی در افراد بالاتر باشد، مشارکت آن‌ها در سازمان‌های غیردولتی بیشتر خواهد بود (۲۹) که این می‌تواند زمینه‌ساز خصوصی شدن فعالیت‌های کشور و کوچک شدن دولت باشد.

لذا رشد اقتصادی، کارایی حکومت و نهادهای سیاسی همگی به صورت مثبت تحت تأثیر سرمایه اجتماعی در کشور می‌باشند (۴) و هم می‌تواند زیربنای امنیت اجتماعی، روابط اجتماعی سالم و انسجام اجتماعی باشد (۱۹). کاهش سرمایه اجتماعی حتی در افراد عادی جامعه این احساس را القا می‌کند که در فضایی ناامن و پر از جرم و جنایت درحال زندگی می‌باشند (۴۰) و مشارکت منفی در جامعه را افزایش می‌دهد (۴). درحالی‌که مشارکت در گروه‌ها و روابط انجمنی به ویژه قبول مسئولیت اجرایی در نهادهای مدنی یا کمک فکری به آن‌ها از برکات سرمایه اجتماعی برای کشورها است (۵).

استفاده از اینترنت و استفاده از شبکه‌های اجتماعی مجازی می‌تواند در راستای ارتباط و هماهنگی با دوستان، خویشاوندان و سازمان‌های دور و نزدیک مؤثر بوده و منجر به افزایش سرمایه اجتماعی شود (۶) درحالی‌که برخی دیگر معتقدند که اینترنت و شبکه‌های اجتماعی چون تیغی دو لبه است و می‌تواند باعث کاهش سرمایه اجتماعی هم شود (۳۶). قرار گرفتن در معرض خطرات تکنولوژی و رسانه‌ها (۱۶) در کنار کاهش امکان حضور در شبکه‌های اجتماعی واقعی در استفاده از شبکه‌های اجتماعی مثل فیس‌بوک (۳۵) می‌تواند مخرب سرمایه اجتماعی باشد. چنانچه دیدن برنامه‌های ماهواره‌ای (۹) و دیدن تلویزیون به صورت حجیم و غیرانتخابی (۹) از عوامل کاهش سرمایه اجتماعی است. رفتارهای پرخطر مانند سیگار کشیدن، مصرف الکل، روابط جنسی نامشروع، خشونت و درگیری فیزیکی و افکار خودکشی (۱۷) منجر به کاهش سرمایه اجتماعی می‌شود.

ساختارهای اجتماعی و شیوه حکمرانی

با وجود اثر معنادار ساختارهای اجتماعی و شیوه حکمرانی بر سرمایه اجتماعی مردم یک کشور، مطالعات کمی در ایران به این موضوع پرداخته‌اند. مطالعات نشان می‌دهند که همبستگی و یکپارچگی شبکه‌های اجتماعی، ثبات یا نظم در ساختار و سازمان اجتماعی (۷) و دسترسی مناسب به فرصت‌ها (۷) منجر به افزایش سرمایه اجتماعی یک ملت می‌شود درحالی‌که عدم اعتماد درون جامعه (۲۳)، فردمحوری در سازمان‌ها (۲۳) و حاکمیت رابطه به جای ضابطه (۲۳) از عوامل مخرب سرمایه اجتماعی در یک کشور است.

بحث و نتیجه‌گیری

سرمایه اجتماعی همواره در کشور به عنوان مهم‌ترین عامل استحکام نظام اسلامی مورد توجه بوده است و تأکید مقام معظم رهبری در بیانیه گام دوم انقلاب برای ایجاد تمدن اسلامی بر سرمایه‌های انسانی خصوصاً نسل جوان است. ایشان در فرمایشات خود خطاب به مسئولان تربیت و تعلیم تأکید می‌فرمایند که بر تربیت جوانان مسلمان و مؤمن و بیدار تلاش داشته باشد که این جوانان آینده کشور را عهده‌دار خواهند شد.

برای فعالیت مؤثر و کارآمد، باید جوانان ابتدا از سلامت کافی برخوردار باشند. لازمه سلامت علاوه بر مراقبت‌های بهداشتی و پزشکی، پرداختن به تعیین‌کننده‌های اجتماعی سلامت (میزان درآمد، سطح تحصیلات، شغل، طبقه اجتماعی و ...) است که یکی از مهم‌ترین عوامل تعیین‌کننده آن سرمایه اجتماعی می‌باشد (۲۶). یکی از مهم‌ترین کارکردهای سرمایه اجتماعی را بهبود سلامت روان در جامعه ذکر کرده‌اند. این امر نه تنها بر تعاملات فرد در اجتماع مؤثر خواهد بود، بلکه چنانچه مطالعات نشان

بیش از همه تلویزیون را موجب افول سرمایه اجتماعی می‌داند، مطالعه سال ۹۱ در شهر تهران برنامه‌های رادیو و تلویزیون کشور را در عرصه آگاهی بخشیدن به جوانان در مورد ابعاد سه گانه سرمایه اجتماعی در بین جوانان یعنی شبکه‌های اجتماعی، احساس تعلق به مکان، اعتماد و بده بستان، یک رابطه همبسته مثبت نشان می‌دهد. بنابراین توجه به نقش رسانه ملی در تقویت سرمایه اجتماعی در کشور ایران می‌تواند بسیار مورد توجه قرار گیرد (۲۵).

گرچه استفاده جوانان از فناوری‌های اطلاعاتی و ارتباطی جدید در تکمیل و گذران اوقات فراغت موجب می‌شود که سرمایه اجتماعی جوانان در دو بعد عینی (عضویت و مشارکت افراد در گروه‌ها، سازمان‌ها، معاشرت و ارتباطات افراد) و بعد ذهنی یعنی اعتماد تعمیم یافته ارتقا یابد (۳۴)، اما عدم وجود شبکه‌های اجتماعی مجازی در بستر امن اینترنت ملی موجب می‌شود که این ارتباطات مجازی نتوانند نقش مناسبی در ارتقای سرمایه جوانان ایفا کنند. مطالعات نشان می‌دهد که افزایش استفاده از رسانه‌های جمعی خارجی در ایران، منجر به کاهش اعتماد بین شخصی و نهادی افراد و افزایش تصور آن‌ها از میزان جرم و جنایت شده است (۴۰).

مشارکت اجتماعی، مشارکت سیاسی و مشارکت اقتصادی از پیشران‌های سرمایه اجتماعی جوانان هستند که همچنان مورد غفلت سیاست‌گذاران واقع می‌شوند و در حوزه‌های قانون‌گذاری و دولت راهکارهای مدیریتی برای آن طراحی نمی‌شود یا برای راهکارهای طراحی شده هماهنگی اجرایی پیش‌بینی نمی‌شود. به‌طور کلی اقدامات و تصمیم‌هایی که در حوزه جوانان و با هدف کمک به رفع مشکلات انجام گرفته است هرچند تأثیرات مثبتی داشته ولی برای انسجام و تقویت آن و تسریع در عرصه عمل نیازمند آن است که به‌طور شفاف وظایف تمامی سازمان‌های ذی‌نفع مشخص شود، اهداف و شاخص‌های کمی اسناد و برنامه‌ها تعیین و تأمین منابع هر کدام بیان شوند (۴۳).

برای اینکه نقش آفرینی جوانان در ترسیم آینده کشور و حرکت در راستای تمدن اسلامی را تسهیل و تسریع کنیم بایستی بر روی افزایش سرمایه اجتماعی جوانان که به نظر می‌رسد با برنامه‌ریزی دقیق از سوی دشمنان مورد تهاجم قرار گرفته است تمرکز کنیم. در مقالات مطالعه شده در این بررسی مروری متأسفانه سرمایه اجتماعی جوانان پایین گزارش شده و تغییرات آن نیز نزولی است (۲۳). مشارکت انسان در امور، سهیم بودن او در سرنوشت خویش است اما یافته‌های مطالعات، سطح پایین مشارکت اجتماعی در جوانان ایرانی حتی در بین دانشجویان را در هر دو بعد مشارکت سنتی و مدرن نشان می‌دهند (۲۲).

پیشنهاد می‌شود که به منظور افزایش سرمایه اجتماعی، برنامه‌ریزی‌های جامعی در زمینه مشارکت رسمی و غیررسمی برای نسل

با توجه به عوامل مثبت و منفی مؤثر بر سرمایه اجتماعی جوانان، مطالعات پیشین پیشنهاد کرده‌اند که دولت در راستای تقویت اعتماد اجتماعی و احساس امنیت اجتماعی، مشارکت اجتماعی، روابط اجتماعی و انسجام اجتماعی (۱۹) اقدام کند و در این راستا به کار و خدمات داوطلبانه اجتماعی، از جمله فضا سازی برای مشارکت فعالانه در سازمان‌های خیریه و مردم نهاد ایجاد پیوند میان عناصر سنتی (حمایت اجتماعی) با عناصر مدرن (روابط انجمنی و مشارکتی) توجه بیشتری معطوف دارد (۲۰). بهبود محیط اجتماعی، تقویت نهادهای مدنی، اصلاح بینش‌ها، نگرش‌ها و کنش‌های افراد (۳۹) از عهده یک ارگان خاص خارج بوده و هماهنگی نهادهای اجتماعی در تقویت روحیه کار گروهی، جمع‌گرایی و مصالح اجتماعی ضروری است (۳۷) و تمامی نهادها از دبستان‌ها تا دانشگاه‌ها و سایر ارگان‌ها بایستی در این امر مشارکت کنند. تقویت سرمایه اجتماعی از سنین کودکی آغاز می‌شود و آموزش در مدرسه در راستای مدیریت تعامل و ارتباطات گروهی و تقویت مهارت‌های زندگی بسیار مهم است (۱۹). پیشنهاد می‌شود مدارس به‌ویژه دانش‌آموزان مدارس غیرانتفاعی که از سرمایه اجتماعی پایین‌تری برخوردارند، با استفاده از روش‌ها، روزنامه‌های دیواری و... فرهنگ مشارکت را در بین دانش‌آموزان رواج دهند (۲۶). با توجه به پایین بودن سرمایه اجتماعی زنان در مقایسه با مردان در مطالعات انجام شده در ایران (۲۰)، توجه ویژه به جلب مشارکت دختران جوان ایرانی در امور اجتماعی می‌تواند تأثیر خوبی بر افزایش سرمایه اجتماعی در کشور داشته باشد.

شبکه‌های اجتماعی منبع اصلی سرمایه اجتماعی هستند و مشارکت، اعتماد و احساس تعلق در شبکه‌های خویشاوندی نماد سرمایه اجتماعی پیوندی، در شبکه‌های مدنی نماد سرمایه اجتماعی فراگیر و در نهایت در سازمان‌های دولتی نمادی از سرمایه اجتماعی ارتباطی است، لذا تشویق شهروندان به ایجاد تشکلهای مردم نهاد، برگزاری همایش‌های علمی، نشست‌های فرهنگی جشنواره‌های فرهنگی، تشکیل اتاق فکر با دعوت از مردم، حمایت‌های مالی و معنوی دولت و نهادهای فرهنگی مربوط از سازمان‌های مردم نهاد، پوشش مناسب و هدایت رسانه‌ها و شبکه‌های اجتماعی در راستای آگاهی‌بخشی در حوزه حقوق شهروندی و مشارکت اجتماعی و به‌کارگیری مدیرانی که از توانایی اعتمادسازی بالایی برخوردار باشند می‌تواند در افزایش سرمایه اجتماعی مؤثر باشد (۳۶). همچنین با توجه به نقش مؤثر گروه‌های اولیه و دوستی در تولید سرمایه اجتماعی به عنوان شبکه غیررسمی، خودجوش و غیردولتی که با حداقل هزینه می‌توانند بیشترین سرمایه اجتماعی را با سهولت تولید کنند، پیشنهاد می‌شود که نقش گروه‌های اولیه و دوستانه در تولید سرمایه اجتماعی مورد توجه قرار گیرد (۲۴).

در مورد اثر رسانه بر سرمایه اجتماعی نظریات متنوع و متضادی وجود دارد (۴). برخلاف نظر رابرت پاتنام که رسانه‌های الکترونیکی و در این میان

عوامل مؤثر بر آن خصوصاً جلب مشارکت جوانان در فعالیت‌های اجتماعی می‌تواند تسهیل‌کننده حرکت به سوی آرمان‌های نظام مقدس اسلامی باشد.

محدودیت‌های مطالعه

در این مطالعه، جستجو تنها در منابع الکترونیک انجام شده است و دسترسی به گزارش‌هایی که به صورت عمومی منتشر نشده‌اند امکان‌پذیر نبوده است. به‌علاوه جستجو در این مطالعه به زبان فارسی محدود بوده است.

تقدیر و تشکر

از استاد گرانقدر، جناب آقای علی‌اکبر حق‌دوست که در اصلاح ساختار مقاله ما را راهنمایی فرمودند، از دانشجویان فرهیخته دانشکده داروسازی دانشگاه علوم پزشکی شهید بهشتی، آقای دکتر حسین مینایی و آقای دکتر مهدی قنبری برای همراهی در مطالعه مقاله‌های این پژوهش تقدیر و تشکر می‌شود. همچنین از سرکار خانم دکتر قدیرزاده که در استخراج گزارش‌های منتشر شده ما را یاری کردند سپاسگزاریم. همچنین از کارگروه بیانیه گام دوم انقلاب در فرهنگستان علوم پزشکی برای طرح موضوع و ایده‌پردازی سپاسگزاریم.

جوان صورت گیرد و با توجه به تأثیر مهاجرت بر سرمایه اجتماعی، برنامه‌ریزی دقیقی برای جلوگیری از مهاجرت به شهرها صورت گیرد. همچنین هر حرکتی در برای کاهش شکاف‌های اقتصادی و اجتماعی و قطبی شدن جامعه که باعث گسترش طبقه متوسط شود، مورد اصلاح قرار گیرد (۸). از آنجایی که بستر زاینده سرمایه اجتماعی و فرهنگی، ارتباطات و مشارکت اجتماعی است، توجه هر چه بیشتر نهادها و سازمان‌های مسئول به این امر، برای تشویق و افزایش مشارکت و بالا بردن حس همبستگی حائز اهمیت خواهد بود (۳۸). در این راستا بسترسازی برای بهبود و افزایش سرمایه اجتماعی جوانان در سطح خانواده و جامعه از طریق بالا بردن حس اعتماد اجتماعی، همبستگی اجتماعی، آگاهی اجتماعی، فراهم آوردن حمایت‌های اجتماعی برای مشارکت قشر جوان در امور اجتماعی و فرهنگی امری ضروری است (۱۷).

سرمایه اجتماعی و سه رکن اصلی آن یعنی شبکه‌ها، هنجارها و اعتماد باید پیوسته در جامعه باز تولید شود و گرنه شاهد کاهش یا پایین آمدن آن خواهیم بود (۴). لذا عدم برنامه‌ریزی هوشمندانه و مستمر برای رفع موانع بازتولید و انباشت سرمایه اجتماعی در کشور در تمام سطوح از خانواده تا هویت ملی می‌تواند منجر به فرسودگی تدریجی سرمایه اجتماعی در کشور شود و از توان کشور در رسیدن به اهداف خود بکاهد درحالی که تقویت سرمایه اجتماعی با تقویت

Review

Influencing Factors of Youth Social Capital in Iran: A Scoping and Systematic Review

Nazila Yousefi^{1*}, Sajjad Esmaeili², Narges Tabrizchi³, Fatemeh Babaei²

Abstract

Background: The victory and sustainability of Islamic Revolution of Iran depends social capital of Iranian population. So, Iranian leader in the second phase of revolution emphasizes on the role of next generation, cheerful and active youth, in various fields. In this study do scoping review on the problems of youth in today's Iranian society and then systematically review their social capital as the most frequent problems mentioned in previous studies.

Methods: Scope, diversity, and nature of studies was investigate in first step. Then, a structured review of youth social capital was systematically conducted.

Results: Results show the medium and low level of social capital among Iranian youth, which has been declining at all levels from family to society in last decades. In this study four categories of influencing factors were extracted including socio-economic factors, psychological factors, lifestyle, social structures, and governance. Then, we emphasize on the strengthening and weakening factors in each category.

Conclusion: Social capital must be continuously reproduced in society, otherwise it will be diminished. Strategic planning for reproducing and accumulating of social capital in all levels from the family level to the national one can facilitate the national movement towards development goals in the country. To achieve this aim, attention to the social capital strengthening and weakening factors which discussed in this paper is principal.

Keywords: Iran, Social Capital, Young Adults

- * Corresponding Author: Assistant professors, Department of Pharmacoeconomics and Pharma Management, school of pharmacy, Shahid Beheshti University of Medical Sciences, Tehran, Iran
- PhD Student, Department of Pharmacoeconomics and Pharma Management, school of pharmacy, Shahid Beheshti University of Medical Sciences, Tehran, Iran
- Assistant professor of community medicine. Academy of Medical Sciences of I.R of Iran

1. Khorramshad M., Alipuri R. Activation Youth Strategies For Promote I.R. Iran`s National Authority. *Defence Studies* 2015; 13(1): 179-218. [In Persian]
2. World health organization. 2014. Available at: <https://apps.who.int/adolescent/second-decade/>
3. Firoozabadi A, Imani Jajarmi H. Social Capital and Socio-Economic Development in Tehran's 22 Municipal Districts. *Refahj* 2007; 6(23) :197-224. [In Persian]
4. Ahmadi S, shamsi R., Ahmadi B. Sociological analysis of the relationship between social capital and youth crime. *Sociological Cultural Studies* 2016; 7(4): 1-22. [In Persian]
5. Nejat J, Ebadollahi H, Zahmatkesh H. A study on Effect of Social Capital on Political Participation (Case Study: 15- 29 year old young People in Bushehr Province). *Strategic Studies On Youth and Sports* 2015; 13(26): 1-17. [In Persian]
6. Mohammadi A, Naghdi A, Aliverdinia A, Kiani M. A Sociological Study of the Relationship between Social Capital and Addiction to the Internet among the Youth in the City of Hamedan. *Journal of Youths, Culture and Society Research* 2012; 5: 1-27. [In Persian]
7. yadolahi Farsi J, Razavi S. The Role of Human and Social Capital in Youth Entrepreneurship in Korbali Rural Areas. *Human Geography Research* 2011; 44(79): 103-116. [In Persian]
8. Kasani K, Kasani A. Investigation of Effectives Factors upon the Formation of Social Capital among the Ilamian Youth . *Journal of health* 2010; 1(2) :69-77. [In Persian]
9. Tavasoli G, Ebrahimpour D. National Media and the Promotion of Youth Social Capital. *Journal of Iranian Social Development Studies* 2012; 5(2): 17-36. [In Persian]
10. Heydamejad A, Bogheri, BA, Esonloo A. The Comparative Study of the Rate of Social Capital among Addicted and non-Addicted Youth . *etiadjohi* 2013; 6 (24) :85-94. [In Persian]
11. Roshanfekar P, Zokaei S. Youth, social capital and volunteering. *Refahj* 2007; 6(23) :113-146. [In Persian]
12. The "Second Phase of the Revolution" Statement addressed to the Iranian nation. 2019. Available at: <http://farsi.khamenei.ir/message-content?id=41673> [In Persian]
13. Armstrong R, Hall B, Doyle J, Waters E. Cochrane Update 'Scoping the scope' of a cochrane review. *J Public Health* 2011; 33(1): 147-150.
14. Grant M, Booth A. A typology of reviews: an analysis of 14 review types and associated methodologies. *Health Info Libr J* 2009; 26(2): 91-108.
15. Akbarzadeh F, Dehghani H., Khoshfar G, Janalizadeh H. The Impact of Three Types of Economic, Cultural and Social Capitals on Youth's Happiness. *Journal of Applied Sociology* 2013; 24(2): 67-88. [In Persian]
16. Adlipour S, Mirmohammadtavar A, Afshar S, Sohrabi M. Effect of Cloob Social Network on Social Capital of Girls and Women in Tabriz. *Sociological Studies of Youth Journal* 2015; 6(19): 99-120. [In Persian]
17. Niazi M., Abbaszadeh M., Saadati M. Sociological Study of the Impact of Social Capital Components on Risky Behaviors (Case Study: Youth of 15-34 Years of Tabriz). *Journal of Social Problems of Iran* 2018; 8(2): 75-101. [In Persian]
18. Akhtar Mohagheghi M, Fereydoun K, Kaffashi M. A Survey On The Effect Of The Press On The Social Capital Of The Youth In Tehran Of 2011 (By Emphasis On Social Trust). *Social Research* 2013; 5(17): 141-160. [In Persian]
19. Sarokhani B, Hashemnezhad F. A Study on the Relationship Between Social Capital and Social Security in Sari. *Sociological Studies of Youth Journal* 2011; 2(2): 81-94. [In Persian]
20. Shiani M, Mousavi M, Ghahfarokhi S. Social Capital among the Youth in Iran. *Iranian Journal of Sociology* 2009; 10(3): 57-84. [In Persian]
21. alibabaei Y, Bayangani B. Economic Capital and Social Capital Affecting Cultural Capital Studying Youths in Paveh County. *Cultural Studies & Communication* 2010; 6(18): 87-113. [In Persian]
22. Amir Mazaheri A, Fakharian M. The role of social capital in youth happiness(case study: students of psychology and social science faculty of Tehran central branch). *Sociological studies* 2017; 9(33): 7-24. [In Persian]
23. Soroush M, Afrasiabi H. Social Capital, Identity, and Social Participation of Shirazian Youths. *Journal of Youths, Culture and Society Research* 2012; 5: 123-155. [In Persian]
24. Golshan Mahmoodi Foomani MR, Eskandari S. The Effect of Social Capital on the National Identity of youth in Arsanjan City. *Journal of Applied Researches in Behavioral Sciences* 2012; 4(12): 75-90. [In Persian]
25. Forghani MM, Karimi B. Role of Radio & Television Broadcasts in Strengthening Social Capital among the Youth of Tehran City. *Culture of Communication* 2012; 2(6): 1-21. [In Persian]
26. Shahriari A, khalili M, Akbari H. Influential Factors of Awareness of the Fundamental Rights: Case study survey: students at Ferdowsi University of Mashhad. *Journal of Applied Sociology* 2016; 27(3): 147-168. [In Persian]
27. Shafiee S, Boromand M, Hojabri K, Salkhi S. The Relationship between Some Factors of Socialization with the Growth of Youth Sports Participation. *Interdisciplinary Studies in the Humanities* 2016; 8(3): 113-126. [In Persian]
28. Rastegar Khaled A. Family Social Capital and Youth Religiosity. *Journal of Iranian Cultural Research* 2013; 6(3): 55-86. [In Persian]
29. Ghaneirad MA, Hosseini F. Values, Relation Network and Participation in Non-Governmental Organizations (Experimental Study among Youth in Tehran). *Iranian Journal of Sociology* 2005; 6(3): 97-123. [In Persian]
30. Sharifi E, Kakavandi A. The Relationship Between Family's Social Capital And Youth Identity. *Youth, Culture and Society Research* 2010; 4: 25-50. [In Persian]
31. Zare B, Bayani Ahangar H. Social Factors' Influence On Advanced Social Personality Case Of The Youth In Babol City. *Iranian Journal of Sociology* 2010; 11(3):78-117. [In Persian]
32. Razeghi N, Amri F. The Effect of Internet on Social Capital of the Youth in Ghaemshahr. *Sociological Studies of Youth* 2015; 6(16): 45-62. [In Persian]
33. Parsa Mehr M, Nik Nejad M, Rasooli Nejad P. Explanation the Role of Social Capital in the Development of Youth Sports Participation (Case Study: Yazd). *Sport Management Studies* 2017; 9(42): 17-38. [In Persian]
34. Parsamehr M, Jesmani S. Social Capital Role on Sport Consumption (Spectating): The Study in Yazd City Youth. *Research in Sport Management and Motor Behavior* 2011; 1(1) :73-84. [In Persian]
35. Nouqani M, Charkh Zarin M, Sadeghi A. The Effect Of The Facebook For Bounding Social Capital in Family. *First National Congress on Cyberspace and Emerging Social Harms. Dec 9th 2012; Tehran: Ministry of Cooperatives, Labour, and Social Welfare; 2012. [In Persian]*
36. Rabiee A, Zakerinasrabadi Z, Ghalani N. Impact of social capital on social and national identity of young immigrants in the new absorber cities (the case study of Shahinshahr). *Journal of Culture-Communication Studies* 2017; 18(37): 37-66. [In Persian]
37. Iman M., Jalaeian V. A survey on the Relationship between Social Responsibility and Social Capital Among the Young in Shiraz. *Journal of Applied Sociology* 2010; 21(1): 19-42. [In Persian]
38. Khajeh Nouri B, Parnian L, Hemmat S. Study of the Relationship Between Cultural and Social Capital and Social Identity (A case study of youth in Bandar Abbas city). *National Studies Journal* 2014; 15(57): 95-120. [In Persian]
39. Rahmani Firouzjah A, Sharepour M, Rezaei S. A Study on the Difference of Social Capital among the Youth Emphasizing on Sport Participation. *Sociological Studies of Youth Journal* 2011; 2(2): 37-62. [In Persian]
40. Heydari A, Dehghani A. A Survey Of The Relationship Between Amounts Of Using A Variety Of Media & Social Capital (Case Study: 15-29 Year Old Youth In Shiraz City). *Socio-Cultural Strategy* 2015; 4(1): 29-56. [In Persian]
41. Shahramnia A, Ebrahimipour H, Mahmoud Oghli R, Malekan M. Evaluation The

- Impact of Social Networks on Political Participation, Case Study: Mazandaran University. *Journal of Applied Sociology* 2017; 28(1): 19-32. [In Persian]
42. Ansari A. The Impact of Social Capital on Political Participation (kohgiluyeh young people aged 20-35) in the first term of the presidency of Hassan Rouhani. *The Islamic Revolution Approach* 2017; 11(40): 145-167. [In Persian]
43. Shams M, Shokouhi M. Youth; Challenges and approaches (basic problems in the field of youth). 2009. Islamic Parliament Research Center. Available at: <https://rc.majlis.ir/fa/report/show/739045> [In Persian]